

MINISTERE DE L'EDUCATION  
NATIONALE

---

DIRECTION NATIONALE DE  
L'ALPHABETISATION  
FUNCTIONNELLE  
ET LA LINGUISTIQUE  
APPLIQUEE

# BAMANANKAN MABEN

SEBENNI SARIYAW NI KALAN KECOGO

GAFE IN KA KAN KA KE DEMENAN YE BEE BOLO, KARAMOGO BE

BAARA KEBAGA

MUSA JAABI

Imprimerie DNAFLA  
1987

**NEBILA**

Bamanankan maben in nesinnen be karamogow de ma:

Minnu be bamanankanlakoliw la.  
Minnu ye zafukuntigiw ye.  
Minnu be mogow kalan bamanankan na.

Baara in dajirala balikukalansoba karamogow bee la u k'u hakilinata fo a kan.

Gafe in ye karamogowdemenan de ye : kalansenw taabolo wajibiyalen te, nka karamogo bee ka kan ka tugu nefoliw la, i n'a fo dane koro ye min ye... o n'a nogonnaw.

A ka ni karamogowk'u hakilinata fo gafe in kan: geleya minnu b'a la, yoro minnu kecogo man ni. O kunnafoniw be fase balikukalansoba la "B.P." 62, Bamako.

## KALASEN FOLLO

SIGINI KALANCOGO

Sigini kalancogo ye fila de ye: mogo minw kalamnen don tubabukan na, karamogo be sigini filaw sanga nagon ma (bamanankan sigini ni tubabukan sigini).

1. Mankanw ye kelen ye, u sabencogo ye kelen ye kelen ye.

BAMANANKAN

a	A	-	ba
b	B	-	baba
d	D	-	da
e	E	-	kele
f	F	-	fini
g	G	-	ga
h	H	-	hami
i	I	-	kini
k	K	-	kalo
l	L	-	lamu
m	M	-	malo
n	N	-	nama
o	O	-	kolo
p	P	-	pani
r	R	-	bara
s	S	-	saba
t	T	-	tarata
w	W	-	wari
y	Y	-	yafa
z	Z	-	zere

TUBABUKAN

a	A	
b	B	
d	D	
e	E	- élève
f	F	
g	G	- gare
h	H	- hanter
i	I	
k	K	
l	L	
m	M	
n	N	
o	O	- photo
p	P	
r	R	
s	S	
t	T	
w	W	
y	Y	
z	Z	

2. Mankanw ye kelen ye, nka u sebencogo te kelen ye:

e	E	- bere	<u>é</u> lève
n	ŋ	- no	pa <u>gn</u> e
o	ɔ	- bore	co <u>d</u> e, so <u>l</u>

3. Sebencogow ye kelen ye, nka mankanw te kelen ye:

c	C	- ce	<u>c</u> ar
u	U	- muru	tu <u>u</u> be
j	J	- jaba	ja <u>m</u> be

4. Mankan min n'a be bamanankan na, a te tubabukan na:

ŋ ɲ - ŋana, ŋomi, ŋunu

5. Ni baara in banna, i be sigini sigi a sigicogo la, k'a jira ko bamanankan na, siginidenw ye 27 ye (muƙan ni wononwula). U file:

a b c d e e f g h i j k l m n n ŋ o o p r s  
t u w y z

Siginidenw be sigi nin cogo de la. A ninina balikukalan baarada baarakelaw fe u ka "e", "o", "n" ani "sh" sebenni damine "è", "ò", "ny" ani "sh" no na. N'u sebenni ma damine halibi, o kun ye mansinko yev

A jirala k'a fo ko "sh" te sigini na, nka n'i be mogow kalan i k'a fo ko «sh» ye "s" focogo do de ye. U fila bee te se ka don sigini na pogon fe. An be se ka "sh" nin ne fo siginidenw sebento, hali n'a ma seben u kulu fe. "sh" te seben sigini na, nka a be se ka soro dape dow kono.

Misali: she

Kolosi: Siginidenw kalancogo, tubabukan ni bamanankan ta te kelen ye.

Siginidenw kalanto, i be "e" fara dafataw bee kan.

Misali: b(e), k(e), m(e), l(e).

"r" foto, "e" be fo ne ani ko: (e)r(e)

**Baara keta kalanso kono:** Kunnasebenni.

ce, here, jage, tereke, bere, mone, nepe, negene, bajo, furu, su, waye, daga, gala.

KOLJISILI: Dape minnu be di kunnasebenni na, nunnafo te ye u la, samanen fana te ye.

Misali: kan, baara.

Sigini Kalancogo Filanan: Minnu ma deli ka kalan, olu te kalan si don. N'i be olu kalan, i te bamanankan ni tubabukan sanga pogon ma.

Karamogo be filaninladege kelen ta k'o walawala; o senfe a be kumaden bee bo kene kan. Filaninladege ye dajne fila ye (walima dajne caman) mankan kelen be minw danfara.

Misali: [mogo, togo] [nogo, bogo] [dogo, logo]  
[sogo, kogo] m - t - n - b - d - l - s - k

An be o mankanw bee bo k'u sigi. O ko, karamogo be misali werew ta, ka filaninladege bo.

Misali: faga, waga

O la yan, an ye mankan koloma kura werew ye: f ani w.  
An be misali werew di, k'o fana jate mine.

noni, noni, koni

n , n , k

fali, hali

f , h

KOLDSILI: Kan siginidenw bee be soro nin cogoya in de la.  
Bamanankan siginidenw file:

A	a	-	ba
B	b	-	baba
C	c	-	ca
D	d	-	daba
E	e	-	de, dege
Ɛ	ɛ	-	be, debe
F	f	-	fa
G	g	-	ga, baga
H	h	-	hami
I	i	-	dibi
J	j	-	jaba
K	k	-	kaba
L	l	-	kala
M	m	-	malo
N	n	-	nama
ɲ	ɲ	-	ɲe
ŋ	ŋ	-	ɲana
O	o	-	bolo
Ɔ	ɔ	-	jo, ko
P	p	-	pari
R	r	-	arajo
S	s	-	saba, basa
T	t	-	tarata
U	u	-	ku, dudadu
W	w	-	wari, wara
Y	y	-	yafa
Z	z	-	zere

Bamanankan siginidenw ye mugan ni wolonwula ye. U kalancogo be jira kalandenw na.

**Baara keta kalanso kɔɔ:** Kunnasebenni. Dɔɔ be ka ni yan k'a bo nunnafo ni samanen na.

**Baara keta so:** Kalanden be dɔɔw nini a yere ye, k'u seben, k'u kalan.

**KALANSEN FILANAN**

Seginkanni be ke ka siginidenw sebencogo n'u kalancogo sinsin.

DAFALENW

Dafalenw ye 7 (wolonwula) ye bamanankan na:

a e s i o o u

DAFATAW

Dafataw ye 20 (mugan) ye:

b c d f g h j k l m n n ŋ p r s t w y z

**Baara Ksta:** A' ye dafalenw ni dafataw sigi k'u danfara.

**KALANSEN SABANAN**NUNNAFOLI

Nunnafoli ye mankan (siginiden) foli ye nun na, A taamasiyen file: n Dafalenw bee be fo nun na.

Dafalen

a : ba  
e : se  
s : ke  
i : si  
o : ko  
o : do  
u : ku

Nunnadafalen

an : ban  
en : sen  
en : ken  
in : sin  
on : kon  
on : don  
un : kun

**Baara Ksta:** Kunnasebenni. Daps dow be di minnu be fo nun na ani minnu te fo nun na.

Misali: sege, kolon, segen, kolo, sa, basa, san,  
kala, kalan, o n'a pognaw..

NUNNADAFATAW

Nunnafoli taamashiyen n be bila dafata nefe.

Misali:

b : bili  
k : ka  
p : pan  
t : ten  
c : ci  
s : son

Nunnadafata

nb : nbili  
nk : nka  
np : npan  
nt : nten  
nc : nci  
ns : nson

**Baara Keta:** Kunnasebenni. Dayew be di ka nunnadafalenw ni nunnadafataw kolonson.

Misali: nkaɓon, man, ni, ntenen, san, npogotigi,  
danbe, teme, deme, me, men.

Ni kunnasebenni banna, karamogo be kalanden dow bila k'a kalan.

**Baara Keta So:** Aw be dafata jumen werew don tugun n'u be fo nun na. A' y'u fo ka misali dow di.

KALANSEN NAANINAN

Seginkanni: baara min kera so, o be segesege.

SAMANI

Dafalenw de be sama. Samani ye ka dafalen fo k'a sama. A taamashiyen ye ka dafalen in seben sine fila.

Misali:

Dafalen

a : bara  
e : sere  
ɛ : fɛɛ  
i : miri  
o : bolo  
ɔ : toɔ  
u : duru

Dafalen Samanen

aa : baara  
ee : seere  
ɛɛ : fɛɛɛ  
ii : miiri  
oo : boolo  
ɔɔ : toɔɔ  
uu : duuru

**Baara Keta:** Kunnasebenni. Daye damadow be di, dafalen samanew be minnu na, an'a te minnu na.

Misali: koori, koori, pari, fɛɛɛ, kɛɛɛ, sɛɛɛ,  
sɛɛɛ, toɔɔɔ, nsiirin, nzaban.

Kunnasebenni mana ban karamogo be kalanden dow bila ka dayew kalan.



**Baara Ksta So:** Kalandenw be dajaw nini, dafalen samanew be minnu na.

**KOLDSILI:** Dafalen be se ka sama k'a sababu ke "g" binni ye dafalen fila ce.

Misali: taga - taa, faga - faa, daga - daa.

## KALANSEN DUURUNAN

### KANNE

Kanne ye mankan koloma dorogolenw ye minw be fo kelen ye walima mankan koloma kelen.

Misali: a, ba, se, e, to.

Mankan koloma ye mankan ye min be dajaw fila danfara.

Misali: sa ba : "s" ni "b" ye mankan kolomaw ye.

K'a nesin kalandenw ma minnu ka kalan ma taa ne kosebe. Kanne ye mankan ye min be fo kan bo ko kelen.

Misali: a, i, e, sa, bi, de, fan, bin, den,  
mii/ri, see/ne, bi/ri/bi/ri.

**KOLDSILI:** Koro te kanne bee la.

Misali: ri, le, mii.

**Baara Ksta Kalanso Kono:** Karamogo be dajaw daw di, k'a ni kalandenw fe u k'u kanne hake fo.

Misali: sisan, sanbara, taamashiyen, kiirikaara,  
kolon....

Karamogo be dajaw werew di minnu kanne be danfara.

Misali: hadamaden, kunntan, subaa, bololabaara,  
kerenkerennen.

## KALANSEN WORDONAN

**Seginkanni:** Ka baara kelen segesege.

### DAJE

Daje ye kanne walima kannekulu ye koro ni naci be min na kumasan kono, n'a bee be seben kelen ye.

Misali: A ye fini san.

a, u, o, ba, sa, ba, ka, basa, busan, lakika.

Ma'asin karamogo ma: Kumasen ye dajaw sigisigilen ye jigon ko  
a hakilina dafalen bange.

Misali: A taara so.

#### KUMADEN (morphème)

Daje dow fan dow be se ka fara ka bo jigon na. O yoro kelen o  
kelen ye kumaden ye. Koro ni n'eci b'a la. Daje baju yere ye  
kumaden ye.

Misali:           tobili > tobi-li  
                  seginkanni > segin-kan-ni

**Baara Keta So:** A' ye kumadenw danfara dajaw kono: moglandi,  
yeredonbaliya, maloya, ladonni, korosiyen.

### KALANSEN WOLONWULANAN

#### SEBENNI SARIYAW

Seginkanniba: Bamanankan siginidenw ye joli ye?  
Dafataw ye joli ye?  
Dafalenw dun? (misaliw)

- A be fo mun ma nunnadafalen? (misaliw)
- A' ye misali dow di.
- Yala dafata be se ka sama wa?
- Dafalenw dun?
- A' ye misali dow di dafalen samanew kan.
- Kape ye mun ye? (misali)
- Daje ye mun ye? (misali)
- Kumaden ye mun ye? (misali)

#### SEBENNI SARIYAW BE DAMINE NI BENKANW YE

Benkanw: Jamana fan bee fe bamanankan be fo. Bamanankan  
sinsinnen be an ka mara minnu kono: Kayi, Bamako, Segu, Sikaso  
ani Kulukoro.

Kan bee b'a foyoro sawura de ta. Kanw be tali ke jigon na. O  
siratige la, daje kelen be se ka fo focogo caman na; nka, sebenni  
ta, kelen doron de be ta.

1. Focogo caman, sebencogo kelen:

Misali: tile (tle, kile, file, tele, tere, kle)

Karamogo te focogo bee seben walanba la, min talen don, o  
doron de be seben.

<u>Be Seben</u>	<u>Te Seben</u>
<u>g</u> ga gelen	<u>gw</u> gwa gwelen
<u>np</u> npogotigi nporon	<u>nb</u> nbogotigi nboron
<u>nk</u> nkalon nkarana	<u>n</u> nalon narana
<u>g</u> tigi tiga	<u>k</u> tiki tika
<u>nt</u> ntori ntalen	<u>nd</u> ndori ndalen
<u>s</u> basi kasi	<u>sh</u> bashi kashi
<u>ns</u> nsere nsame nsiirin	<u>nz</u> nzere nzame nziirin

2. Daje be se ka fo k'a surunya. Nka sebenni na dafalen be bila dafata fila ni nogon ce tuma bee. Dafata fila te sigi nogon ko abada.

Misali:

Be Fo

Be Seben

fla  
tla  
klo  
tlon

fila  
tila  
kulo  
tulon

**Baara Keta:** Kunnasebenni. npogo, nten, nkari, dinge, sina file, siran, kalikasiyen, suwe....(karamogo be dajew sebencogo latilen)

## KALANSEN SEEGINAN

### NORONNAW

Kumaden min te soro a kelen na kumasebenni; a be noro dajew la, k'o dajew koro jidi.

Misali: tobilikela (noronna yere  
tobili ye kumaden ye)

Noronnaw ka ca, nenorow b'a la konorow b'a la.

Nenorow be noro wale de la, a nefè. Saba don.

la : ladon - lase - labo  
 ma : majigin - madon  
 so : sogere - sodon

### KONOROW

Kumaden min be noro dāne la kofe k'a koro jidi. Konorow ka ca:

- ba	> sagaba - fiɲeba - finba...
- baga	> sanbaga - nabaga...
- la	> baarakela - kalalikela...
- lan/nan	> gosilan - mununan...
- li/ni	> tobili - sumani...
- ma	> konoma - jima...
- man	> finman - jeman...
- nci	> tugubaganci - kalabaanci...
- nin	> kononin - dogomanin...
- ya	> horonya - jeya...
- ntan	> kogontan - faantan...
- landi/nandi	> kolandi - kunnandi...
- lango/nango	> mogolango - kunnango...
- to	> mogoto - kongoto...
- ka	> bamakoka - kayika...
- ta	> feereta - santa...

### WALE KONOROW:

- ra /la /na	> taara / filila / seginna
- len /nen	> tobilen / monen, binnen
- to	> wulito, seginto

KOLOSILI: Dane kanne laban na, ni nunnafo b'a la, a be konoro yelema.

Misali: ban + ra > banna  
 kun + landi > kunnandi  
 munu + lan > mununan

Wale kanne laban na, "l" fana be "r" yelema ka ke "l" ye.

Misali: fili + ra > filila  
 wele + ra > welela

**Baara keta kalanso kono:** Kunnasebenni. tobilikela, seginkanni, taabaga, boto, juguya, fililen, kononandi, neremuguma, binkanni, susulan.

KOLJILI: Caya taamasiyen ye "w" ye bamanankan na. "w" fana ye konro ye.

Misali: mogɔ (kelen) - mogow (caman)  
 konɔ (kelen) - konow (caman)  
 den (kelen) - denw (caman)  
 muso (kelen) - musow (caman)  
 tigi (kelen) - tigiw (caman)

- den, muso, tigi, ke -

Nin kumaden ninnu te konrow ye. U kelen be sigi kumasen konɔ.

Misali: A den nana.  
 Muso taara sugula.  
 A tigi ma ye.  
 Ce ye saga san.

## KALANSEN KONONTONAN

### NONABILAW

Nonabila ye kumaden min be sigi togo no na.

Misali: Jagokela ye wari soro.  
A ye wari soro.

Nonabila ye suguya fila ye: gansanw ni sinsinnenw.

#### Gansanw

#### Sinsinnenw

n (kumafonona)	ne
i (kumafenona)	e
a' (kumakannona)	ale
an (kumafonona)	anw
a (kumafenona)	aw
u (kumakannona)	olu

KOLJILI: O fana ye nonabila ye.

Misali: An ye den min ye, o don.

**Baara Keta Kalanso Konɔ**: Donsoke ye saga faga. Donsoke ye saga boso, ka sogo sarada, ka sogo ni mogow la. Mogow nison diyara. Mogow ko, ko donsoke ngon te. O kuma fora donsoke kelen donon de ye kabini san o.

Masalabolo be kalan, ka dape dow nonabila.

## KALANSEN TANNAN

DENNI

Dafalen nemadogoli ye denni ye. A taamo siyen ye danna ye, n'o file: Dape ni nonabila mana sigi ngon koro, dafalen in be laban ni dafalen ye, o dafalen be se ka den ka danna sigi o na.

Misali: Sali ye a ka orobu san.  
Sali y'a ka orobu san.

A nana an fe yen.  
A nan'an fe yen.

A ke Ala kanma.  
A k'Ala kanma.

Baara Eta Kalanso Kono:

- A' ye denni ke.
- Muso ye a den ko.
- Ni i taara, i na a fe.
- Ni a ma ben i ma, i be i ta fo.

## KALANSEN TAN NI KELENNAN

DEMENANW

Kumaden don min ni wale be taa ngon fe, n'a be wale ketuma jira.

Misali: Ce nin ye ci ke teliya la.

Wale Kera Kaban:

ye	A ye saga san.
ma	A ma saga san.
tun be	A tun be na don o don.
tun te	A tun te na don o don.
tun ma	A tun ma na.
tun na	A tun na na.
tun ye	Baara tun ye a segen.

Wale Be Ka Ke:

be	A be taa so.
te	A te taa so.

Wale Bena Ke:

bena                    A bena taa so.  
 tena                    A tena taa so.  
 na                        A na segin.

**KOLJOSILI:** "tun" be se ka kafo demenan bee la. Ka (walelan) fana ye demenan ye.

Misali:            Ka sigi...  
                     Ka wuli...  
                     Ka taa...

### BONNA

Noronna mana noro dans la, o be ke bonna ye.

Misali:            gosi + lan        > gosilan  
                     la + gosi        > lagosi  
                     la + gosi + ra > lagosira

### **Baara Keta Kalanso Kono:**

Karamogo be dans dow di, kalandenw b'u yelema k'u ke bonnaw ye. don, kalan, sigi, baara, fin, je, belebele, koori.

## KALANSEN TAN NI FILANAN

### KANHAKE

Modi ye sò san k'a, siri só.

Bamanankan na, dans bee be fo ni kanhake do de ye. N'i be dans fo, i b'i kan korota walima k'a majigin. O de ye dans kanhake ye. Kanhake be sigi kanne de kan. A be ke sababu ye ka dans danfara koro siratige la.

Misali:            sàñ - sán  
                     finí - finí

Kanhake ye fila ye: Kelen majiginnen don; o ye kanhake majiginnen ye: taamasiyen file:

Misali:            fàgà, bilà, gà

Filanan yelennen don; o ye kanhake mayelennen ye. A taamasiyen file:

Misali:            fágá, gá, bílá

**Baara Keta Kalanso Kono:** A ye dans kanhake (w) sigi: bà, siri, kán, wóró, wóró, sigísigi, kàlikàsiyén, bá, hákílíntán.

**Baara Keta So:** A' ye dans kanhakew sigi: kòorókàará, sògòsògò, kúlútútú, kíríkírímàsiyén.

**KOLJISILI:** Bamanankan na, kanhake te sigi sebenni na.

## KALANSEN TAN NI SABANAN

Seginkanni: Baara min kera so, o be segesege.

### KOBILAW

Kobila ye kumaden (dane) ye min be bilo togo kofe k'a sementiya.

Misali: A taara sugu la.

Donsoke bora kungo kono. Kobila kerekereennenw file: la, na, ma, kono, fe, koro, ye, kan, ko, ne....

**KOLJISILI:** Kobila ni togo be se ka dorogo (kafo). O ye kobila dorogolen ye (kobila dorogolenw file): sanfe, duguma, kerefe, nefes, kofe, jukoro, senna = sen na, kunna = kun na, kunes, kenema, kalama, cema.....

**Baara Keta Kalanso Kono:** Kunnasebenni. Nsiirindala tilala nsiirinda la. A sigilen be kurun kan: fini be a jukoro. Den b'a kerefe....

## KALANSEN TAN NI NAANINAN

### KUMASEN

Kumaseen ye danew sigisigilen ye nagon ko ka hakilina dafalen bange: A be damine ni siginiden kunba ye, ka laban ni tomi ye.

Misali: Ce ye muru san.  
Nbe taa sugu la.  
Nye naw san.  
Ka segin so, ka daga sigi. (ka ye tugulan ye)

**KOLJISILI:** Dane kelen be se ka ke kumaseen ye.

Misali: taa! bo!

Kumaseenw siya ka ca:

1. Fokumaseen: Nbe taa so.
2. Dininkalikumaseen: Ce be taa so.
3. Kabalikumaseen: A taara koyi!  
Nin kera baara ye dere!
4. Diyagoyalikumaseen: A seben!  
Wuli ka bo yen!  
I da mine!  
Bo!



5. Joli Taamasiyenw: Tomi: be fo kumasen laban na.  
 Tomi ni nkori: be fo kumasen kono.  
 A b'a jira ko kumasen ma ban.  
 Ni ser a ma, i b'i kan jigin k'i lafiye.  
 A taamasiyen file: (;)

Misali: An ye an ka baara bee ke; nka geleya ma ban.

tomi fila: be ke ka kumafolen do  
 walawala.

Misali: An ye jige caman mins: nteben b'a la, saalen  
 b'a la.

6. Nkori: Be ye fokumasen kono; ni ser'a ma, i b'i lafiye  
 dooni, kan te jigin. A taamasiyen file: (,)

Misali: Ni kurun nana, an be taa.

7. Kabalitomi: Be ye kabalikumasen ni diyagoyalikumasen  
 laban na. A taamasiyen ye (!)

Misali: Wuli! Ee! A'ye sabali!

8. Nininkalitomi: Be nininkalikumasen laban. A taamasiyen  
 file (?)

Misali: I nana tuma jumen?

**Baara Keta So:** Hakilijagabo.

- A. Nafa jumen be an ka kanw kalanni na?  
 B. Balikukalan ye nafa jumen lase aw ka dugu ma?  
 C. A' ye nsiiri do seben?

## KALANSEN TAN NI DUURUNAN

Seginkanni: Baara min kera so, o be segege

### SEMENTIYALANW (adverbs)

Sementiyalan be wale kecogo de jira.

Misali: A y'a fo piya.  
 Den nana joona.

Sementiyalan ni mankutu fana be se ka sigi, ka mankutuli sinsin.

Misali: San finnen kiri.  
 Sogo bilennen coyi.

Sementiyalan be se ka kumasen yere sementiya. O la, a be wale keyoro walima a ketuma jira.

Misali: Dunanke nana kunun.  
A bora segu.

Sementiyalanw ka ca. Dow be kecogo jira: piya, para, pi, payi, doyi, dewu, co, po, pewu, piri, piri, puke.

## KALANSEN TAN NI WOORONAN

Seginkanni: Baara min kera so, o be segege.

### MANKUTUW

Mankutu ye dane ye min be togo cogoya jira.

Misali: Tabili kura sanna.  
Fini je ka ni.

Mankutu Kerekerennenw: Dane were te o ni togo ce, a be min mankutu.

Misali: Tabali kura - muso surun

Kamankutulanw: O ye mankutu ye, min te se ka mankutuli ke n'i m'i yere deme ni "ka" walima "man" ye.

Misali: Toka di.  
Kumabaliya man ni.

Bonna fana be se ka mankutu joyoro fa.

Misali: Nye misi belebeleba san ji ngolen man kan ka min.

**Baara Keta Kalanso Kono**: A' ye mankutu jira masalabolo kono. (Karamogo be masalabolo do ta gafew walima kibarujensenseben do kono.)

## KALANSEN TAN NI WOLONWULANAN

### HAKELAN(W)

Hakelan ye dane ye min be togo da jira.

Misali: Saga duuru be n bolo.

Hakelanw ye siya fila ye.

Hakelan da donnenw: kelen, fila, saba...

Hakelan da donbaliw: caman, do, damado, dooni, kelenkelen, fitinin.....

Misali: A ye tiga do di n ma.  
A ye tiga fitinin di n ma.

Hakelan dow be jayoro jira. I n'a fo: folo, filanan, sabanan, naaninan...

**Baara Ksta Kalanso Kono:** Kalandenw be masalabolo do kalan ka hakelanw jira.

**KALANSEN TAN NI SEGINAN**

JIRALANW

Jiralan ye dang ye min be jirali ke.

Misali: Nin kalansen in nena.  
O baara in gelayara.

Karamogo be masalabolo do laben ka jiralanw ke a la. (nin, olu, in, o)

**KALANSEN TAN NI KONONTONAN**

KULUW

Togokuluw: O ye togo walima togo n'a jiiduw, nka togo kelen be se ka ye togokulu la.

Misali: Fanta taara.  
Fanta jan denke folo taara.

Walekulu: Ye wale n'a demenan n'a dafa ye, nka wale kelen be se ka ye walekulu la.

Misali: A taara.  
A te saga san.

Kobilakuluw: Ye togo n'a kobila ye, kobila kelen be se ka ye kobilakulu la.

Misali: ..... sugu la.  
..... Segu.

**KUMASEN SENSENNI**

1. Kulu folo: Ye togokulu ye.
2. Kulu Filanan: Ye walekulu ye walima walekulu ni kobilakulu.

3. Kulu Sabanan: Ye kobilakulu ye min be kumasen sementiya.

Misali: Fanta jan denke folo/(1) ye muso furu  
segu/(2) suru/(3).

Fanta/(1) taara segu/(2).

Fanta/(1) nana/(2).

KOLJISILI: Mankutukulu be bamanankan nan. O ye mankutu n'a jidi(w) ye.

Misali: Fanta ye mobili kura jeman san.

**Baara Keta Kalanso kono**: A' ye kumasen sensen:

- A/(1) nana/(2) kunun(3).
- Numuke denmuso filanan/(1) furula/(2) an k'a dugu la(3).
- Monikela ka jo/(1) bora ni jage belebeleba ye(2).
- A dagalen don/(3) den/(1) k'a bangebaw bato(2).

**Baara Keta So**: A' ye kuluw danfara:

- Koro te maa sigi/(1) n'a kebaa t'i bolo.
- Sanji/(1) y'an nafa/(2) ninan(3).
- Saraw/(1) ma ke joona(2).
- Muso kolon den/(1) te barika/(2) abada(3).
- An/(1) be bamanankan fe kosebe(2).

## KALANSEN MUGANNAN

Seginkanni: Baara min kera so, o be segesege.

### DOROGOLI

Dane dorogolen ye dane damadow jlen ye koro kelen na daneyelemakalan hukumu kono.

Misali: Negeso, faso, jiribulu.

### DOROGOLI SARIYAW

A. Kumandenkulu min naci ye faranfasili ye, nka a faranfasilan ma perperelatige.

Misali: bololanegε, kecogo.

- |   |   |
|---|---|
| 1. Nuhun <u>na tuma</u> ma me.<br>(a perperelatigera) | Nuhum natuma ma me.<br>(a ma perperelatige) |
| 2. Nuhun kun kolo ka bon.<br>(defini)                 | Nuhun kunkolo ka bon.<br>(indefini)         |

3. A ba den file.  
(défini)

A baden file.  
(indéfini)

B. Kumadenkulu min neɓi ye faranfasili ye, faranfasilan pereperelatigelen don nka koro ye kelen de ye, dape be dorogo.

Misali: dugunugu, kungowulu, basakankorotige,  
bilakojugu, jaraminsjara.

C. Bamanankan na, ni "ka" be tigiya jira, a ni dape tow te seben ka noro.

Misali: Ce ka wari, basa ka wo.

D. "ka" ni dape dow be taa noɓon fe, ka hakilinata were bange, ci be don u ni noɓon ce ka kalanni noɓoya nka dorogolenw don jaati.

Misali: basa-ka-datu, ala-ka-jon, ala-ka-muru-jan.

E. Ka (walelan) be se ka cenoro joyoro fa wale fila ce, o la, u be dorogo ka togo bange.

Misali: taakasegin, wulikajo, jenikanimi,  
takaperen.

"Ka" walelan ye kumaden ye min be sigi wale neɓe, k'a jira ko wale don. (ka taa ka segin)

F. Dape nana:

Misali: a'-ye-fali-ben (cedoloki don)  
dugutigi-y'an-wele (cedoloki)  
joli-bo-nku-la  
janto-n-yere-la

Kumasen min be dape kelen joyoro fa. O ye dape nana.

juru-bo-n-nun-na

G. Mankutu te dorogo n'a be mankutuli ke, nka n'a ni togo be noɓon fe, n'a te mankutuli ke, a ni togo be dorogo, ka dape dorogolen bange.

Misali: daje, farafin, musokoro, babilen, madu  
koro.

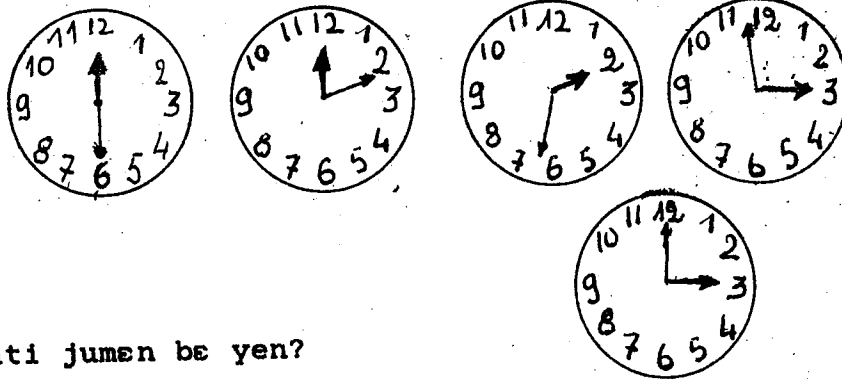
H. Sementiyalan te dorogo n'a ni wale be noɓon fe ka sementiyali ke.

Misali: sebe fo, fali bugo, dagakolon ci.

Bamanankan na, dape dorogolen dow be seben ka noro noɓon na, nka dape dorogolen dow fana be seben ka ci bila u ni noɓon ce.

Misali: faden, samasen, ala-ka-pan

WAATILAN



Waati jumen be yen?

- Waati 12 ni tila (nege kanje 12 ni tila)
- Waati 12 ni sanga 12
- Waati 14 ni sanga 32 walima
- Waati 15 (nan) to ye sanga ye
- Waati 15 nan

(seconde = komi)  
(tierce = waawaa)

SAN KALOW (ye 12 ye)

Zanwuyekalo	san kalo folo
Feburuyekalo	san kalo 2nan
Marisikalo	san kalo 3nan
Awrilikalo	san kalo 4nan
Mekalo	san kalo 5nan
Zuruenkalo	san kalo 6nan
Zuluyekalo	san kalo 7nan
Utikalo	san kalo 8nan
Setanburukalo	san kalo 9nan
Okutoburukalo	san kalo 10nan
Nowanburukalo	san kalo 11nan
Desanburukalo	san kalo 12nan

Bi ye tarata, Feburuyekalo tile 17 san 1987.

DJGOKUN DONW (ye 7 ye)

Ntenen, Tarata, Araba, Alamisa, Juma, Sibiri, Kari.